

MEDEDELINGENBLAD

NEDERLANDSE
VOOR WERKGEMEENSCHAP
INDIVIDUAL PSYCHOLOGIE

34^e Jaargang nr.1 September 1985

Redactie-adres Lisserweg 485
2165 AS Lisserbroek

Beste mensen,

als U dit blad ontvangt, zit voor de meeste van ons de vakantie er weer op. Het leventje van alle dag heeft zijn gangetje weer genomen en ook de "I.P.-trein" is weer op weg.

Op weg waar naar toe ?

In de maand juli '85 werd in Canada het 16de internationale kongres van de I.P. gehouden met als titel: "The future of Individual Psychology." Voor zo ver het bestuur bekend, hebben er geen mensen uit Nederland aan deelgenomen. De titel heeft ons echter der mate nieuwsgierig gemaakt, dat wij een poging ondernemen om meer over het kongres te weten te komen. Ten slotte behoren ook wij tot die toekomst.

Slagen onze inspanningen, dan hoort U meer.

Gerard Kulker.

Nederlandse Werkgemeenschap voor Individual
Psychologie.

Sekretariaat: Raphaëlstraat 18 I
1077 PT Amsterdam.

Postgiro 476400 t.n.v. Ned.Werkgemeenschap
voor Individualpsychologie.
1411 KD Naarden.

Ereleden:

Mw. L.C. van Dijk, Amsterdam.

Hr. J.H. Richard, Den Haag.

Mw. L.M.C. Richard-Stuurman, Den Haag.

Redaktie adres:

Lisserweg 485
2165 AS Lisserbroek.

Wil men de Individual Psychologie
goed begrijpen en toepassen,
dan dient men de psycho-analyse
eveneens zeer goed te bestuderen.

(aanbeveling Alfred Adler)

Nederlandse Werkgemeenschap voor Individual
Psychologie.

BESTUUR:

Hr. G.A.L. Kulker, voorzitter.

Mustangstraat 28, 3151 GN Hoek van Holland.
Tel. 01747-3562

Mw. B.J.M. Strobosch-van Duyne, sekretaris
Raphaëlstraat 18 I, 1077 PT Amsterdam.
Tel. 020-794363

Mw. A.H. de Vos-Heekelaar, penningmeester.
Flevolaan 30, 1411 KD Naarden.
Tel. 02159-41300

Mw. M. de Clercq-Jost, redaktie.
Lisserweg 485, 2165 AS Lisserbroek.
Tel. 02521-13567

Hr. R. Glastra, bibliotheekbeheer.
Maria Montessorristraat 13 hs,
1068 PC Amsterdam-w. Tel. 020-194768

Mw. J.E. Noordenbos, 2e sekretaris.
Goeverneurkade 32, 2274 KJ Voorburg.
Tel. 070-861674

INTERNATIONALE AKTIVITEITEN.

Winterprogramma 85/86

Alfred Adler Instituut - München.

Het gehele programma is verdeeld over verschillende semesters.

Het eerste semester start op 30 september a.s. en het laatste semester is op 18 maart '86 voorbij.

Het programma is zeer uitgebreid en behelst een basiskursus I.P. tot diverse vormen van therapie.

De inschrijftermijn is: 24.09.85,

9.00 - 12.00 uur

15.00 - 19.00 uur.

Wanneer men na 24 sept. a.s. inschrijft, wordt 50 DM ekstra berekend.

Men kan inschrijven bij :

Alfred Adler Institut e.V. München.

Weiter bildungsinstitut der

Deutscher Gesellschaft für Individualpsych.

Dall'Armistrasse 24, 8000 München 19,

Tel. (089) 176091.

De aanbeveling van Alfred Adler, die wij op de omslag van ons mededelingenblad opnamen, is op het eerste gezicht misschien een wat merkwaardige aanbeveling. Mij is die daarom ook bij gebleven en toen enige tijd geleden de uitgeverij Boom uit Meppel startte met de nederlandse uitgave van de werken van Freud, besloot ik zonder enige aarzeling voor alle delen in te tekenen en zo de aanbeveling van Alfred Adler op te volgen.

Om een deel van mijn ervaringen met U te delen, wil ik hierna uitgebreid mijn bestudering weergeven van de analyse, die Freud maakte van de roman "Gradiva" geschreven door W. Jensen.

Bij de bestudering is mij ingrote lijnen het volgende opgevallen:

- Freud schotelt ons een zeer nauwkeurige observatie en inventarisatie voor van de gebeurtenissen. De kleinste dingen worden waargenomen en krijgen hun plaats in het verhaal.
- Daarna analyseert Freud zeer nauwkeurig de verschijnselen op een manier alsof het stukjes van een puzzel betreffen. En als dat zeer nauwkeurig is gebeurd, worden alle

stukjes als één sluitend geheel in elkaar gepast.

Deze werkwijze doet mij vermoeden dat ook Freud de mens kennelijk als een ondeelbare eenheid beschouwt.

Toch worden, wanneer ik met mijn I.P.-bril op Freud volg, ook dingen waargenomen die niet of minder stroken met de I.P.-visie. Zo komt de manier waarop Freud de verschijnselen aan één rijgt over als of het gaat over wetmatigheden/natuurwetten.

Het verhaal over Gradiva wordt zo het verhaal over Norbert de archeoloog, die zich volgens familie-traditie wijdt aan de wetenschap en zo zijn libido verdringt. Want voor vrouwen is in zijn leven geen plaats. Van wege die verdringing blijft Norberts aandacht gevangen door het reliëf van een vrouw. Daarna ontstaat een waan rondom het reliëf.

Kortom: Norbert is zijn natuur ontrouw, op straffe van een waan. (determinisme)
Daar is het waar ik mezelf als I.P.er ga afvragen of Norbert wel een speelbal is van de natuurwetten.

De psycho-analyticus zal mijn vragen bevestigend beantwoorden en mij er misschien ook nog op wijzen dat zich in Norbert de familie-tra-

MUTATIES.

Hr. T. de Bruijn,
Amstel 272 b, 1017 AM Amsterdam.
Verhuisd naar: Palestrinastraat 4
1071 LE Amsterdam.
Tel. 020 - 732797

Mevr. L. van Dijk,
Vossiusstraat 51 bel., 1071 AK Amsterdam.
Verhuisd naar: Frankenstate
Lindenlaan 30
1861 HC Bergen (NH)
Tel. 02208 - 95279

LEZING OKTOBER.

De eerst volgende lezing is, zoals al eerder aangegeven 26 oktober a.s.
Houdt U deze datum dus vast vrij.
U ontvangt hierover nog de gebruikelijke uitnodiging.

van het systeem is volmaakt voorspelbaar tot een nieuwe, uiterst instabiele toestand is bereikt, et cetera. Prigogine moet hiermee wel dicht tegen het derde principe aanzitten, want in zijn experimenten wisselen determinisme (statistische causaliteit) en indeterminisme (kans) elkaar als verklaringsprincipe af.

Van kans naar toeval, mogelijkheid, optie, alternatief, keuze en zelfs creativiteit is ook voor Prigogine geen grote stap. En als het om mensen gaat zou ook de wil niet in dit rijtje misstaan. Want is kiezen volgens de *sensus communis* geen willen na overleg, en is -vice versa- de wil niet de instantie die een keuze kan doen ?

"In a world of monotonously increasing entropy, human will would be viewed, together with life, as struggling against the stream", schrijft Erich Jantsch in zijn *Design for Evolution*.

De levenswil als punt in ruimte en tijd van de levensstroom ...

O wil tot leven, wat zijt gij precies, laat u-zelve toch zien !

Enfin, een definitief antwoord zal wel nooit verkregen worden, want een punt is het levende bewijs van de volmaakte *regressio ad infinitum*.

ditie heeft voortgezet.

Toch blijft de I.P.er met een aantal vragen zitten. Hij kan er niet in geloven dat Norbert zo onnozel is, dat hem dat allemaal overkomt. Laat ik daarom eens proberen het verhaal met de I.P.-kwast in te kleuren:

Norbert kiest, zoals in zijn familie gebruikelijk is, voor de wetenschap. Iets in hem doet hem twifelen aan zijn keuze en er ontstaat een innerlijke strijd tussen de wetenschapskant en de sociale kant. Het verhaal gaat dan over hoe Norbert tot een herwaardering van zijn leven komt en in dat proces voortdurend nieuwe/andere keuzen maakt.

Konklusie:

Wanneer de P.A. ontdaan zou zijn van het determinisme, dan zouden I.P. en P.A. elkaar uitstekend aanvullen.

Dit konkluderend kunnen we de aanbeveling van Alfred Adler zeer goed begrijpen.

Laten we nu dichter naar de analyse, die Freud ons in dit boek voorschotelt, toegaan en dan vooral ingaan op zijn opmerkingen over de hierna beschreven gebieden met daarnaast aanvullend dan wel korrigerend, wat Adler in deze

aan de orde heeft gesteld.

Gevoelens als sturend element in het zieleleven:

- Freud : a) Het enige waaraan in het zieleleven waarde kan worden toegekend zijn de gevoelens. Psychische krachten zijn in zo verre van belang als ze geschikt zijn om gevoelens op te wekken.
- b) Voorstellingen worden slechts verdrongen, omdat ze met gevoelsontladingen verbonden zijn, die niet tot stand behoren te komen.

In het hier geanalyseerde verhaal lezen we dat Norbert zich hecht aan het reliëf van Gradiva. Hij weet zelf niet goed waarom. Wel valt de typische manier van lopen hem op.

Waar het hier bij Norbert omgaat, is de overeenkomst (de manier van lopen) tussen zijn jeugdliefde en de dame op het reliëf. Zijn verdrongen gevoelens projekteert hij op het reliëf van Gradiva.

De overeenkomst komt terug in de naam "Gradiva". Dit is de naam, die hij de dame op het reliëf schenkt. Gradiva betekent: zij die voortschrijdt. Verderop in het verhaal blijkt dat eveneens overeen te komen met de werkelijke familienaam

en grote getallen, statistische causaliteit dus. Toch zit een groot ongeluk in een klein hoekje.

Het wachten is nog op een overkoepelend derde principe dat statistische causaliteit en finaliteit incorporeert, en dat zowel de meervoudige als enkelvoudige gebeurtenis verklaart en voorspelt.

Nu tegenwoordig zelfs de meest elementaire deeltjes het voor het zeggen hebben, kunnen de mensen niet achterblijven.

De mens is vrij om te kiezen; in feite beschikt hij in iedere situatie over talloze mogelijkheden, waarvan er uiteindelijk maar één gerealiseerd wordt. De vraag is natuurlijk welke instantie bepaalt wat er precies gerealiseerd wordt.

Nobelprijswinnaar Prigogine houdt ervan om levende en niet-levende systemen in een zeer instabiele toestand te brengen en te bestuderen. Hij kwam daarbij tot de verassende ontdekking dat een systeem in zo'n toestand - ja, waarom ook niet de mens? - een punt bereikt, het zogenaamde bifurcation point, waarbij het onmogelijk is te voorspellen welke kant het opgaat. Is dit punt eenmaal gepasseerd, dan gaat het weer een tijd goed, dat wil zeggen: het gedrag

één - bepaling van plaats -, of het ander - bepaling van snelheid -, maar niet beide tegelijk.

Dankzij het postmoderne indeterminisme in de fysica krijgt het toeval in dit leven weer een kans. Niet iedereen houdt echter van de term "toeval" - door Windelband ooit gedefinieerd als de mogelijkheid die tot feitelijkheid is geworden -, vandaar ook dat het toeval nogal eens vervangen wordt door de term "lot", wat bij de mens al gauw zijn levenslot is en voor enkelen (door een noodlottig toeval ?) zelfs hun noodlot, fatum in het latijn. De laatste bevinden zich in het uiterst respectabele gezelschap der Stoïcijnen, die ten opzichte van het noodlot een opmerkelijke dosis gehoorzaamheid, aanvaarding en volgzzaamheid aan de dag legden.

Fatalisme, determinisme of finalisme, wie zal het zeggen ?

Er zijn lieden, die beweren dat al die atomaire onbepaaldheid maar weinig van doen heeft met de voorspelling van macrofysisch menselijk gedrag. Zij propageren een statistische benaderingswijze en vergeten daarbij voor het gemak dat zij het microfysisch indeterminisme inruilen voor oorzaak-en-gevolg-relaties-in-de-tijd die gebaseerd zijn op waarschijnlijkheidswetten

van de jeugdliefde. (Zij heet Zoë Bertgang.)

- Adler: a) De gevoelens zijn diep in het zieleleven geworteld. Vandaar ondersteunen ze de eigenwaarde en daarom is de mens ook in staat met de ander mee te voelen.
- b) De mens heeft zijn gevoelens en niet andersom.
- c) Gevoelens zijn bij uitstek zeer doelmatig en sturend. Ze zijn gericht op het overwinnen van de hindernissen op weg naar het doel.
- d) Affekt (= plotselinge gemoedsaandoening) :
- Zij vertonen zich als de situatie gunstig is.
 - Zij zijn te verdelen in:
 - scheidende affekten, die de ander afstoten,
 - bindende affekten, die de ander meetrekken.

Konklusie:

De opmerkingen van Freud laten in het midden of de gevoelens de mens of andersom hebben.

Adler daarentegen past de gevoelens in in het

geheel van zijn mensbeeld.

Het onbewuste:

- Freud: a) Een verzameling van alle psychische inhouden, die op een bepaald moment geen direkte toegang tot het bewustzijn hebben.
- b) Het onbewuste is ruim en statisch. Het verdrongene is daarentegen een eng en dynamisch krachtenspel.
- c) Bij ziekte geschiedenissen gaat het vooral om het verdrongene. Dit kan zich niet als herinnering doen gelden, maar blijft produktief en effectief.
- d) Door inwerking van buitenaf ontstaan er psychische gevolgen, die vanuit het verdrongene begrepen kunnen worden. Het zieleleven is voor die inwerking van buitenaf gevoelig en zelfs onbetekenende overeenkomsten zijn voldoende.

In het verhaal over Norbert zien we hoe de verdrongen jeugdliefde zich representeert in het reliëf van Gravida.

chanistische idioten gerekend worden. Nee, dan had Freuds verstoten leerling van het eerste uur - Alfred Adler - méér van de menselijke natuur begrepen toen hij de begrippen levensdoel en levensstijl introduceerde, en daarmee het finaliteitsprincipe in ere herstelde. Het wachten is nog steeds op eerherstel voor de miskennde Adler zelf.

Overigens zou de hele psychologie er goed aan doen haar aandacht te verschuiven van het zo vertrouwde, en beslist zéér wetenschappelijke causaliteitsprincipe naar het minstens zo sterk gewantrouwde, en bepaald zéér onwetenschappelijke finaliteitsprincipe. Grote mannen als Jeremy Bentham met zijn Theory of Fictions gingen de moderne psychologie reeds voor, evenals Adlers lievelingswijsgeer Hans Vaihinger met zijn Als ob-filosofie.

Sterker nog, ook de subatomaire fysica voelt zich wat ongemakkelijk bij het klassieke causaliteitsprincipe en de fysica is toch de tak van wetenschap par excellence, die zoveel idolen van de psycholoog heeft opgeleverd.

Fysicus Werner Heisenberg zorgde in 1927 opnieuw voor grote onzekerheid door simpelweg te verklaren dat het gedrag van elementaire deeltjes in ruimte en tijd onmogelijk was. Of het

door de allereerste vraag te reciteren: "Waar-
toe zijn wij op aarde?" Antwoord: "Wij zijn
op aarde om God te dienen en daardoor in de
hemel te komen." Voor alle heidenen en de dui-
delijkheid: teleologie verklaart de wereld en
zijn schepselen via een zogenaamde causa fina-
lis (doeloorzaak) en stelt daartoe de vraag
naar het Waartoe. Hier lijnrecht tegenover
staat de mechanistische verklaring met zijn
causa efficiens (werkoorzaak), waarvoor de
vraag naar het Waardoor belangrijk is.

Beide verklaringen schreeuwen uiteraard om een
levendige toelichting die door niet minder dan
de befaamde Socrates - Plato's leermeester -
gegeven werd op de dag van zijn dood door de
gif beker. In dialoog met zijn vrienden wijst
hij op het onderscheid tussen een verklaring
van menselijk gedrag als ware het een machine
van banden en pezen en spieren, en een verkla-
ring van exact hetzelfde gedrag vanuit het
doel dat de mens voor ogen staat. De voorkeur
van Socrates gaat uit naar de laatste verkla-
ring.

Geheel in de lijn van Socrates' gedachtengang
moet dus ook de grote Siegmund Freud met zijn
libidineuze stoommachine-mens tot de groep me-

Welke plaats heeft het onbewuste in de indivi-
dualpsychologie?

In de psycho-analyse wordt vooral gesproken
over het es en het über-ich. Het ich wordt wel
benoemd als handelende instantie tussen die
twee, maar Freud richt vooral de schijnwerper
op de twee eerst genoemde.

Van Adler zou men kunnen zeggen dat hij de na-
druk vooral legt op het ich, als zelfbepalende
kiezende en creatieve deel van de persoonlijk-
heid.

Daarop voortbordurend betekent dat, dat het
ich zelf kiest voor wat het al dan niet weg-
stopt.

Wat wordt er weggestopt?

- Routine matige, neutrale zaken.
- Zaken, die men liever niet in het daglicht
heeft, omdat ze anders een konflikt opleve-
ren met de omgeving. (Ik deed het onbewust,
is een vaak gehoord en dus kennelijk goed
geaksepteerd ekskuus.)
- Een konflikt dat speelt binnen de persoon.
Bijvoorbeeld hier het konflikt in de hoofd-
persoon Norbert tussen zijn wetenschapskant
en zijn sociale kant.

Opvallend bij Adler (en dus de I.P.) is, dat er vooral gesproken wordt over het bewuste.

- Adler: a) Wat in ons geheugen overblijft is op een bepaalde wijze geselecteerd en geeft aanwijzingen over ons doel en levensstijl.
- b) Het geheugen is verminkt en vol ver-zinsels. Onze wensen hebben ze misvormd en blijven ze misvormen aangepast aan onze persoonsveranderingen.
- c) Het geheugen is een richtbaken voor de toekomst. Zij toetst en corrigeert de levensstijl door te waarschuwen of aan te vuren.

Konklusie:

Freud spreekt vooral over het onbewuste (Es) en het über-ich. Adler daarentegen heeft het meer over het bewuste en dat wat Freud aan-geeft als de handelende instantie tussen es en über-ich. Dus het ik, als zelfbepalend, kiezend en creatief wezen.

Vanuit de I.P. gezien, zijn we daardoor ver-antwoordelijk voor het onbewuste. De mens kiest hierin immers zelf !

Waarom van 's Levens Liefde klinkt hij al aan-zienlijk wetenschappelijker dan de klassieke vraag naar het Wat. Op de keper beschouwd begon de psychologie als wetenschap dan ook met de beroemde vraag van Abel aan Eva uit Genesis 4:2a: "Moeder, waarom zijn de bananen krom ?" In de loop der tijd heeft de psychologie deze vraag verder verfijnd tot "Moeder Natuur, waar-om doen de mensen zoals ze doen ?"

Haar antwoord varieerde - het is bekend - van dooddoener, lust, drift, streving, drijfveer en instinct tot - het is recent - behoefte, motief, beweegredenen, motivatie en, bien étonnés de se trouver ensemble, cognitie. Het moet gezegd dat de cognitief behoeftigen wel wat láát de levenswil met de levensgeest in verband brachten, te meer omdat Plato's leerling Aristoteles dit verband al in de eer-ste zin van zijn vermaarde Metaphysica legde: "Alle mensen streven van nature naar kennis." Zoals Aristoteles omstandig uitlegt, zijn er namelijk twee typen verklaringen in dit onder-maanse, de mechanistische en de teleologische verklaring, waarvan de laatste zijn voorkeur geniet. Een ieder die ooit zo'n ouderwets rooms-katholieke katechismus bestudeerd heeft, weet wat een teleologische verklaring inhoudt

drukt zijn.

Schopenhauer was niet tevreden met de simpele opvatting van de Ouden dat de liefde blind is. Hij zocht naar een verklaring en vond die in de zelfzuchtige aard van Moeder Natuur met haar metafysische Wil tot Leven, welke uitsluitend gericht is op het eigen voortbestaan en waarvan de paringsdaad met het bekende gevolg de fysieke kern vormt. Omdat het voor man en vrouw nogal pijnlijk is te moeten constateren dat slechts bijeenkomsten van zaadjes en eitjes meetellen in dit leven, heeft de natuur hen verblind met de waan der liefde, waardoor beide geslachten denken dat het om elkaar te doen is in plaats van om hun nageslacht.

Kortom, de blinde liefde verklaard door een niet minder blinde drift, ontsproten aan de levenswil.

Uiteraard is de vrouw hiervan het willig slachtoffer, want zij blijft tenslotte met het jong zitten. Anno 1985 geen populaire filosofie valt te vrezen, ook al is Freuds stuwende kracht achter dit leven - de libido - nog immer hierop geënt.

De Wil tot Leven mag dan een metafysisch begrip zijn, als antwoord op de vraag naar het

De waan:

Freud: a) De symptomen van de waan zijn een resultaat van een kompromis tussen bepaalde psychische stromingen en bij een kompromis is met de eisen van elk der partijen rekening gehouden. Maar elke partij heeft ook van een deel van wat het wilde bewerkstelligen moeten afzien.

Zo is de waan van Norbert om naar Gradiva te zoeken in Pompeji een kompromis waarin beide psychische stromingen te vinden zijn. Immers het bedolven zijn van Gradiva in Pompeji en het daar gaan zoeken naar resten, die wijzen op haar toenmalige aanwezigheid is een archeologische bezigheid. Omdat Gradiva de plaatsvervangster van zijn jeugdliefde Zoë is, geeft het hele gebeuren tegelijkertijd symbolisch gezien ook de werkelijkheid weer.

b) De onderdrukking van een deel van het driftleven en de verdringing van de voorstelling waardoor de onderdrukte drift wordt vertegenwoordigd, vormen de individuele voorwaarden voor deze psychische stoornis.

In het begin van het verhaal wordt het verdrongen libido in het bewustzijn gerepresenteerd

door het reliëf. Norbert is zich niet bewust van wat dit reliëf precies voor hem betekent. Wel is het een eerste konsessie aan het verdrongen libido en de eerste stap op weg naar de waan.

- c) De waan is een hersenspinsel dat irreëel lijkt en het dagelijks handelen ondoelmatig beïnvloedt. Het is een onkorrigeerbare fout in de beoordeling van de werkelijkheid.

Adler/I.P. :

De waan van Norbert lijkt irreëel, maar symbolisch gezien dekt zij de realiteit. Immers zijn jeugdliefde is onder de archeologie bedolven en hij moet haar als het ware weer opgraven. Dat een waan het dagelijks handelen ondoelmatig zou beïnvloeden, kan natuurlijk niet waar zijn. Uit het verhaal blijkt daar ook niets van, wanneer we zien dat stapje voor stapje de waan leidt tot het passen van het libido in de archeologie en ten slotte tot het hervinden van de jeugdliefde.

Ik meen daarom te kunnen zeggen, dat de waan de keuze van de persoon is om symbolisch te zien wat hij in de werkelijkheid (nog?) niet aankan.

pen, die de associaties innemen in de psychoanalyse

Een ander voordeel, dat gebruik maken van beeldspraak in de therapie biedt, is dat zij niets forseert. Zij laat de klient de ruimte het eigen tempo te bepalen en keuzen te maken. Ik meen dan ook dat de beeldspraak een belangrijke plaats verdient in het therapeutisch proces.

Gerard Kulker.

Uit het maandblad: "De psycholoog"
juni '85

LEVENSWIL.

Hans Schroots

A. Schopenhauer is een van de weinige filosofen waar je zo nu en dan smakelijk om moet lachen. Zijn opvattingen over liefde en verliefdheid, willen en voelen, mannen en - vooral - vrouwen, zijn dermate capricieus, serieus en bij tijd en wijle malicieus dat zijn Aphorismen zur Lebensweisheit vele malen her-

De reis naar Pompeje om iets over Gradiva op te graven = op zoek gaan naar de verloren geliefde, die bedolven is onder de archeologie.

- De droom maakt eveneens gebruik van de beeldspraak.

Zoals: De droom over Pompeji, waarin Gradiva onder de as bedolven raakt = verdringing van de jeugdliefde.

De droom van de hagedissenvangst = de wens door Gradiva gestrikt te worden.

Betekent dit dat de beeldspraak de taal is van het onbewuste ?

Als dat zo is, dan kan de therapeut door die taal te spreken het onbewuste bereiken en zo het genezingsproces bevorderen.

Freud geeft aan dat beeldspraak in staat is de censuur van het bewuste te ontlopen en zo tot het onbewuste door te dringen.

Letterlijk zegt hij:

Beeldspraak roept met zijn voor het bewustzijn bestemde betekenis niet zelden het begrip wakker voor de betekenis, die in het onbewuste geldt.

Vanuit deze opmerking is de plaats te begrijp-

Ik stel "(nog?)", omdat de waan ook een keuze kan zijn tot het zich afwenden van de realiteit. De waan kan ook ontstaan vanuit een crisis in de levensstijl, waarbij men voor een surrogaat oplossing kiest omdat men de realiteit nog niet aankan. De waan is dan een compromis tussen het verdrongene en de realiteit. De keuze voor de waan kan dan ook tweeledig zijn :

- Zij houdt het dilemma in stand tussen twee psychische stromingen en lost dit op met een surrogaat.
- Zij is een mogelijkheid als tussenstap in de richting van een reële oplossing van een innerlijk konflikt, mits er verdere stappen en keuzen volgen.

Norbert kiest voor de wetenschap. Toch voldoet deze keuze hem kennelijk op de langere termijn niet. Hij aarzelt om zijn sociale kant een plaats te gaan geven. Wel is deze kant hem nog onbekend en slecht getraind. Hij staat onmachtig. In zijn aarzeling en gevoelens van onmacht komt Norbert stapsgewijs tot steeds verder strekkende compromissen. Het reliëf; het zoeken op straat naar vrouwen, die zo lopen; de waan.

Konklusie:

De waan is een surrogaat oplossing middels de tendentieuze apperceptie. Zij wordt gekozen door de mens, die zich onmachtig voelt zijn doel te bereiken of zijn keuze reëel waar te maken.

Zij kan daarmee de eerste stap zijn om een verandering in de levensstijl te brengen, mits men er niet in blijft steken.

De droom:

Uit Gradiva:

Ergens in de zon zat Gradiva. Ze maakte van een grashalm een strik om er een hagedis mee te vangen en zei daarbij: "Wil je je alstublieft niet verroeren. - Mijn kollega heeft gelijk, het middel is inderdaad goed en zij heeft het met zeer veel sukses toegepast." Nog in zijn slaap verzette hij zich tegen deze droom met de kritische gedachte dat het echt volslagen waanzin was. En hij slaagde erin de droom kwijt te raken met de hulp van een onzichtbare vogel, die een korte lachende kreet uitstiet en er met de hagedis in zijn snavel vandoor ging.

Freud: Dromen duiden is de manifeste droomin-

reliëfbeeld Gradiva heeft genoemd, dat haar naam Zoë is. Norbert reageert met: "Die naam past goed bij je, maar klinkt als bittere hoon in mijn oren, want Zoë betekent leven."

"Je moet je in het onherroepelijke schikken", antwoordt zij. "En ik heb me er allang aan gewend dood te zijn"

Zoë doet met deze opmerking meer dan uit hetgeen Norbert zegt afleiden wat verdrongen is. Met haar antwoord geeft zij Norbert tevens de gelegenheid zich bewust te worden van zijn keuze en levensstijl. (I.P.)

Beeldspraak:

In het hierboven genoemde voorbeeld doet Zoë nog meer. Zij maakt gebruik van beeldspraak om Norbert duidelijk te maken hoe zijn zaken er voor staan.

De vraag die zich hierbij aandient is:

Is dit een manier om genezing te bewerkstelligen ?

Wat valt in het verhaal Gradiva op:

- Bij verdringing gebruikt de persoon in kwestie ook veel beeldspraak.

Zoals: Gradiva = Bertgang = zij die voortschrijdt.

wonnen vermogen om lief te hebben in het leven kan gebruiken.

Ik wil hierbij wel opmerken, dat ik liefde hier niet als synoniem zie voor een seksuele relatie. Liefde is veel meer en heeft meer uitingsvormen. (Een seksuele relatie tussen therapeut en klient keur ik zonder meer af.) Ik zie de liefde tussen therapeut en klient dus meer als elkaar mogen, elkaar waarderen en dergelijke.

Een andere opmerking van Freud, die ik niet deel is:

De arts is een vreemde geweest en moet trachten dat na de genezing weer te worden. Mijn kritiek richt zich vooral tegen het laatste deel van de opmerking. Dit is mijns inziens iets dat niet lukt. Wat moet is dat de relatie zo wordt afgebouwd, dat zowel de klient als therapeut met plezierige herinneringen ieder zijns weegs gaat.

De therapeut moet uit bewuste invallen en mededelingen van de patient met grote zekerheid kunnen afleiden wat in de patient verdrongen is, zegt Freud.

Zo zegt Zoë, als zij verneemt dat Norbert het

houdt vertalen naar de latente droomgedachte. (Dit is het ongedaan maken van de vermindering door de censuur.)

a) De droom heeft een samenhang met een activiteit/gebeurtenis van de vorige dag.

(Norbert heeft de dag voor de droom een hagedissenjager ontmoet, die hem vaag bekend voorkwam.)

b) De kennis over de belevenis van kort voor de droom heeft een relatie met het verre verleden van de dromer.

(De vaag bekende hagedissenvanger is in werkelijkheid de vader van zijn jeugdliefde.)

c) Droombeelden zijn resultaten van het kompromis in de strijd tussen wat verdrongen is en wat overheerst.

(Hier dus de strijd tussen de verdrongen jeugdliefde en de wetenschap.)

d) De droom is een reeks gedachten, een gedachten weefsel.

e) Men moet zich niet bekommeren om de schijnbare samenhang van de manifeste droom, maar elk onderdeel apart beschouwen. Zoeken naar de oorsprong van de indrukken, herinneringen en invallen.

(Freud komt zo tot de herinnering aan Gradiva, die tussen een rotsspleet verdwijnt en met haar slanke gestalte doet denken aan een hagedis.

Ook de ander stukken in de droom duidt hij zo.

Adler zegt in deze echter:

De droom is in ieder onderdeel een weergave van het geheel. De onderdelen zijn onderling verbonden in een dynamisch verband.

Wanneer we vanuit Adlers visie de droom beschouwen, kunnen we het eerste deel zien als de wens van Norbert om door Gradiva gestrikt te worden. Hij laat zich dit echter niet zo maar welgeval-
len en verzet zich in zijn slaap en de vogel helpt hem hierbij.

Daarmee geeft de droom anders gezien ook de realiteit weer. Hiertoe betrek ik de vogel in het totale beeld. Iets dat Freud in het totale duiden heeft overgeslagen. Hij rept met geen woord waar dan ook over de vogel.

In zijn jeugd heeft Zoë moeite gedaan om Norbert voor zich te winnen. Hij heeft echter gekozen voor de wetenschap. Reden waarom Zoë hem beschimpend "archeoteryx" (opgegraven vogelmonster van voor de zondvloed) noemde. Deze vogel staat dus voor zijn keuze voor de wetenschap.)

- f) In de droom gehoorde woorden stammen af van in de waaktoestand gehoorde of

Wat mij bij deze opmerking van Freud bevreemd, is dat hij ook meent dat de psycho-analyticus juist achter de sofa plaats moet nemen.

Freud merkt in deze wel op, dat de therapeutische relatie in "Gradiva" wel een heel bijzondere is en wel die tussen twee geliefden. Iets dat in de therapie niet te verwezelijken is.

Hiermee verklaart hij enigszins de plaats van de psycho-analyticus, maar er blijft een groot verschil. En dat terwijl hij toch ook zegt: Liefde is een genezende kracht.

Mijn visie in deze is dat de therapeut niet buitenspel mag blijven. Zo wordt de therapie een wisselwerking tussen twee personen met wederzijds identifikatie mogelijkheden. De therapeut moet daarom kundig zijn in het hanteren van deze wederzijdse relatie ten gunste van de klient. Tevens moet hij kundig zijn in het afbouwen van deze relatie als de therapie ten einde loopt. Logisch is dan dat dit afbouwen wederzijds verdriet en pijn doet, maar dat behoort tot het therapeutisch proces.

Ik ben het dus oneens met Freud, als hij zegt dat Gradiva de liefde van Norbert kan beantwoorden en de arts niet. En ook niet als Freud stelt dat de arts niet in staat is zijn genezen patient te adviseren hoe hij/zij het her-

sel hiervan te kunnen bemachtigen en geeft dat een bijzondere plaats in zijn studeerkamer. Dit alles zonder ook maar enig vermoeden te hebben waarvan dat gipsafgietsel een remplacant is.

Therapeutische houding:

- Freud meent dat aanvaarding van de ziekte bevrijdend werkt. De therapeut dient niet tegen te spreken en mag alleen verhelderingsvragen stellen.

In het verhaal hier speelt Zoë het spel van de waan van Norbert mee.

- Interesse van de therapeut in de klient en andersom, is een ander punt dat Freud aanhaalt.

Wanneer Zoë bijvoorbeeld mededeelt dat zij er zeker van was in Pompeji iets interessants op te graven, dringt ze door in de wereld van de archeologie.

De gelijkenis van Norbert in zijn droom over de hagedissenvangst, doet hem doordringen in de liefde.

Het lijkt alsof zij er naar streven elkaar te ontmoeten en elk van beiden zich het bijzondere karakter van de ander eigen wil maken.

zelf gesproken woorden.

(De woorden in de droom zijn afkomstig van de hagedissenvanger, die Norbert eerder heeft ontmoet.)

g) Vervanging van de ene door de andere persoon of vermenging van twee personen betekent gelijkstelling van beide personen.

(Hier is de hagedissenvanger de vader van Zoë Bertgang.)

h) Dromen zijn wensen, die als vervulde wensen worden uitgebeeld.

(Norbert voelt zich onmachtig en wenst dat Zoë hem strikt.)

Nog een paar algemene opmerkingen, die Freud maakt:

- Een eksterne prikkel is niet van essentieel belang voor droomvorming.
- Angst in de droom mag men vervangen door seksuele opwindning.

Adler:

De functie van de droom:

- Zij brengt analoge omstandigheden en mogelijke oplossingen met elkaar in verband.

(Ik merkte al eerder onder e) op, dat de droom een analogie is van de realiteit.)

- Zij is een wegwijzer voor de toekomst.
(De eerste droom van Norbert over Pompeji, waar hij zichzelf ziet met Gradiwa, is dat wel zeer letterlijk, als evenlater in het verhaal Norbert werkelijk naar Pompeji vertrekt.)

Relatie tussen gevoelens en de droom:

- De droom wekt een bepaalde stemming op. De stemming van de droom zegt, hoe de mens t.a.v. zijn probleem staat. De stemming stuwt de mens of zorgt dat hij juist iets nalaat.

(Norbert wenst dat Gradiwa hem strikt, hetgeen getuigt van zijn onmacht. Daarmee laat hij na om Gradiwa te strikken en wacht op haar initiatieven. - De eerste droom daarentegen zet Norbert aan om op reis te gaan.)

- De droom is voor de dromer vaak onbegrijpelijk. Dit ter bescherming tegen het gezonde verstand en om tevens de zelfkriek te vermijden.

Crisis:

Mijn opvatting over een crisis is zeer ruim. Ik versta hieronder: elke toestand, die de mens noopt om zijn levensstijl aan te passen.

Freud:

Een crisis is een toestand van volledige verwardheid en afwezigheid. Zij uit zich als een totale ontredde, wanneer van beide strijdende machten de één niet langer zoveel krachtiger is dan de ander, zoals op het hoogtepunt van ziekte toestanden pleegt voor te komen.

In het verhaal over Norbert zien we hoe het libido en de wetenschap in hem strijden. De wetenschapskant doet concessies ten gunste van het libido en dat leidt tot het hoogtepunt "de waan".

In deze definitie van Freud lees ik ook zoiets als: een crisis, die leidt naar een ziekte toestand, kan men ook zien als een weg bewandelen naar een gewenste verandering.

Een konflikt van verscheidene gevoelsstromingen scheidt de voorwaarde dat gezonde mensen zich misleiden met betrekking tot hun motieven voor handelen en zich pas hier achteraf bewust van worden.

Norbert ontdekt tussen een verzameling oudheden het reliëf, dat hem buitengewoon aantrekt. Hij is erg blij een voortreffelijk gipsafgiet-